

Barbora Klevarová

261376

GEN104 Metodologie výzkumu genderové problematiky

Feminismus a kvalitativní výzkum

aneb Vztahy v terénu a otázka etnocentrismu a androcentrismu ve výzkumu

Jedním z typů kvalitativního výzkumu je etnografie a terénní výzkum. Tato metoda se používá převážně v antropologii, která má dlouhou historii, avšak v posledních letech došlo k výraznému obratu. Jedním z původců tohoto obratu je změna zkoumaného a pozice výzkumníka v terénu. Tímto tématem se zabývá Delmos Jones ve své práci *Na cestě k domorodé antropologii* a Pierre Bourdieu v *Huxleyho přednášce: Zúčastněná objektivace*. Věda volá po reflexivitě, výzkumník musí svoji pozici v terénu reflektovat. Druhý mezník do metodologie přinesla feministická kritika. Ta ukazuje, že věda není objektivní, neboť vystupuje z malestreamové a westfalické pozice, do vědy se tedy promítá výlučně mužský západní pohled, který se projevuje nejen na tématech výzkumu, sběru dat, ale i na následném popisu.

Delmos Jones ve své práci poukazuje hlavní na rozdíly pozice výzkumníka, která může být buď zevnitř kultury či vně, jedná se o pozici insidera a outsidera. Jako hlavní téma však jeho práce do vědy a metodologie přináší otázku toho, jak zkoumat vlastní kulturu. Jakou pozici má výzkumník zaujmout ve své vlastní kultuře. Nastal tedy obrat, věda, respektive antropologie, již nezkoumá cizí kultury, ale musí si najít cestu, jak zkoumat i kulturu a společnost vlastní. Tohoto tématu se zhostila též feministická kritika, která poukazuje na to, že v terénu se objevují mocenské vztahy, které je třeba do výzkumu zařadit. Do této doby existoval vztah výzkumník-zkoumaný převážně jako muž-muž, feministická kritika však poukázala na to, že stejně jako outsider do cizí kultury vstupuje muž-výzkumník do ženské reality. Je třeba reflektovat síť vzájemných mocenských vztahů. Tato mocenská hierarchie neexistuje pouze na úrovni genderu, ale též etnicity či třídy. Tímto se síť vztahů výzkumník-zkoumaný rozšířila o další dimenze, Oakley například hovoří o woman-to-woman interviewing, následně jsou reflektovány etnické rozdíly například

black-to-black interviewing. Feministická kritika tak poukazuje na to, že věda je neobjektivní, pokud do kvalitativního výzkumu nezařadí i vztah výzkumníka a zkoumaného, je třeba reflektovat všechny složky, které se na zkoumaném fenoménu mohly podílet.

Pohled, který se promítal do kvalitativního výzkumu do doby, než přišla potřeba očištění vědy a potřeba reflektivity, byl pohled etnocentrický. Miroslav Disman etnocentrismus definuje takto: „Interpretace jiných kultur v pojmech naší vlastní kultury“ (Disman 2000: 332). Etnocentrismus vychází z pocitu nadřazenosti západní kultury nad všechny ostatní kultury a společnosti světa. Tohoto nadřazení a privilegizace se Disman dotýká i v kapitole, kde mluví o srovnávacím výzkumu. Nelze udělat kvalitativní výzkum například pro USA a následně ho použít třeba pro západoevropskou zemi, neboť výsledek bude nadřazovat zemi původu. Pokud bychom chtěli jít hlouběji, můžeme říct, že tímto způsobem postupují i muži-vědci, když mluví o společnosti či kultuře ve svých výzkumech. Nereflektují tak ženskou zkušenost. Nereflektují realitu, která je genderovaná. Tento způsob uvažování se nazývá androcentrismus. Definice androcentrismu v sociologickém slovníku pro genderová studia zní takto: „Tendence považovat muže a mužské za obecnou normu lidství.“ Stejně jako etnocentrismus ve výzkumu ukazuje všechny nezápádní kultury jako takzvané „méněcenné“ v porovnání ke kultuře naší, demonstruje androcentrická věda nedostatečnost žen.

Otázkou je, zda by kvalitativní výzkum vypadal jinak, pokud by ho prováděla žena-výzkumník. Již jsme si řekli, že gender hraje velkou roli v terénu, a že rozhovor žena-výzkumník a žena-zkoumaný bude vypadat jinak, než kdyby výzkumníkem byl muž. Bourdieu se k této skutečnosti vyjadřuje takto:

„(...) vědecká objektivace není úplná, pokud nezahrnuje objektivaci subjektu, jenž ji provádí, tzn. pokud nezahrnuje hledisko toho, kdo objektivuje, a zájmy, které jeho objektivaci vážou (...)“

(Bourdieu 2003: 11)

Můžeme tedy říci, že nejen, že žena-výzkumník bude vést rozhovor či pozorování jinak, bude do něj promítat detaily, kterých si obecně muž-výzkumník málokdy všimne, ale též se ve výzkumu bude odrážet společně sdílená zkušenost na základě genderu, která je vědou opomíjena. Kvalitativní výzkum, respektive zúčastněné pozorování či rozhovor, bude vést žena-výzkumník se ženou-zkoumaným jinak a vztahy mezi nimi budou jiné. Žena-zkoumaný bude mít pocit ženské solidarity vůči ženě-výzkumníkovi, může zde fungovat i jistý typ důvěry na základě společně sdílených zkušeností na základě genderu, vždyť žena-výzkumník a žena-zkoumaný mají stejné postavení vůči opresorům, vůči systému, jež ženy znevýhodňuje.

Řekli jsme si, že existuje více vztahů a více propojených uspořádání vztahů v terénu na

základě rozložení moci. Můžeme považovat za krok v před, že je dnes pozice ženy-výzkumníka i ženy-zkoumaného reflektována v kvalitativním výzkumu.

Věda, stejně jako společnost a kultura, se vyvíjí a je třeba se oprostít od tradičních metod, jež svět ukazují z pozice entocentrismu a androcentrismu. Dokud budou hrát prim přístupy, jež jsou mechanismem znevýhodňování na základě vlastností jako je gender, etnicita či třída, nebude věda nikdy objektivní.

Literatura:

Bourdieu, P. 2003. *Zúčastněná objektivace: Huxleyho přednáška*. Biograf. 30

Disman, M. 2000 *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum

Jones, Delmos, J. 2006. *Na cestě k domorodé antropologii*. Biograf 39